

Sanja Vulić
Zagreb

FRAZEMI U RJEČNICIMA IZVORNIH ČAKAVSKIH GOVORA

UDK: 808.62-087-316.6

Rad primljen za tisak 16.11.1998.

Čakavska rič, Split, 1999, br. 1

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Josip Lisac, Vojmir Vinja

Rječnici izvornih govora posebna su skupina dijalekatnih rječnika koji sadržavaju rječničku građu prikupljenu na terenu od izvornih govornika. Neki od postojećih rječnika izvornih čakavskih govora, tj. govora koji pripadaju čakavskom narječju, sadržavaju frazeološku građu, a neki ne. U ovom se radu, nakon izdvajanja rječnika koji sadržavaju takvu građu, analizira struktura leksikografskih članaka u koje su uvršteni frazemi, te iznosi vlastiti metodološki pristup tom problemu.

Za potrebe ovoga rada pregledan je 61 manji i veći rječnik izvornih govora (bilo popratnih uz rasprave o pojedinim govorima bilo samostalnih), od kojih 52 pripadaju čakavskom narječju dok ih se pet može smatrati čakavsko-kajkavskima, dva štokavsko-čakavskim, a preostala dva sadržavaju natuknice različita podrijetla¹. Od tog je korpusa 60

¹ Čakavsko-kajkavski su sljedeći rječnici:

1. Božidar Finka, Antun Šojat: Karlovački govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3, Zagreb 1973, str. 77-150. (Rječnik 132-150).
2. Stjepko Težak: Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveroriječju, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 16, Zagreb 1979, str. 37-52. (Rječnik 46-50).
3. Stjepko Težak: Dokle je *kaj* prodro na čakavsko područje?, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, Zagreb 1981, str. 169-200. (Rječnik 181-200).
4. Stjepko Težak: Ozaljski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, Zagreb 1981, str. 203-428. (Rječnik 339-420).
5. Marinko Perušić: Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja, Karlovac 1993, 215. str.

rječnika objavljeno, a samo jedan još nije². Svi su ostali objavljeni u posljednjih stotinjak godina, odnosno koje desetljeće prije. Valja naglasiti da osam rječnika iz toga korpusa nisu u potpunosti rječnici izvornih govora jer, u većoj ili manjoj mjeri, sadržavaju i rječničku građu ekscerpiranu iz pisanih tekstova³. Ipak, pri razmatranju metodologije obradbe

Dva rječnika pripadaju štokavsko-čakavskim govorima, dok je treći mješovit:

1. Gerhard Neweklowsky: Die šćakavische Mundart von Schandorf (Čemba) im südlichen Burgenland, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 20, Wien 1974, str. 123-143. (Wörterverzeichnis 138-143).
2. Eszter Bosits: Strani utjecaji u govoru južnogradišćanskih Hrvata u Mađarskoj (govor Narde), *Panonska ljetna knjiga* 1995, Güttenbach/Pinkovac 1995, str. 96-108 (Rječnik 97-108).
3. Elisabeth Palkovits: *Wortschatz des Burgenländischkroatischen, Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung* 32, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1987, 256 str.

Taj rječnik sadrži leksikografsku građu prikupljenu na cjelokupnom gradišćansko-hrvatskom govornom području unutar austrijskih državnih granica. Prema tome, natuknice u tom rječniku pripadaju čakav-skomu narječju, štokavskom narječju te štokavsko-čakavskim govorima.

Posebno valja izdvojiti sljedeći rječnik:

1. Goran Filipi: *Istarska ornitonimija, etimologijski rječnik pučkog nazivlja*, Rijeka 1994, 293 str. (Rječnik 1-183).

U tom su rječniku arhileksemske natuknice na latinskom, a podnatuknice ne samo na čakavskom nego i na ostalim hrvatskim narječjima te na inim jezicima s područja Istre.

²To je *Rječnik govora mjesta Kukuljice* čiji je autor Tomislav Maričić Kukljičanin.

³To su sljedeći rječnici:

1. Václav Vážný: *Čakavské nářečí v slovenskem Podunaji, Sbornik Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě* V 47(2), Bratislava 1927, str. 3-216. (Rječnik 133-203).
Dio natuknica u tom rječniku predstavlja onomastičku građu ekscerpiranu iz književnih tekstova.
2. Josip Ribarić: Razmjeseštaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri, *Srpski dijalektološki zbornik* IX, Beograd 1940, str. 1-207. (Rječnik 128-207).
Leksikografska građa za taj rječnik djelomice je preuzeta iz narodnih pjesama.
3. Ante Kursar: O šepurinskom govoru, *Čakavska rič* 2, Split 1979, str. 3-49. (Rječnik 45-49).
Leksikografska građa za taj rječnik djelomice je preuzeta iz narodnih poslovice, pjesama i pripovijesti.
4. Gerhard Neweklowsky: *Der kroatische Dialekt von Stinatz Wörterbuch, Wiener slawistischer Almanach*, Sonderband 25, Wien 1989, 228 str.
Taj rječnik sadrži i dio građe ekscerpiran iz književnih tekstova.
5. Već spomenuti Filipijev rječnik *Istarska ornitonimija, etimologijski rječnik pučkog nazivlja* iz g. 1994.
U tom su rječniku čakavske podnatuknice djelomice ekscerpirane iz pisanih izvora.
6. Duško Geić, Mirko Slade Šilović: *Rječnik trogirskog čakavskog govora*, Trogir 1994, 306 str.
Dio leksikografske građe objavljene u tom rječniku ekscerpiran je iz pisanih apomenika (ugovora, oporuka) te iz književnih djela.
7. Āndro Rōki-Fortunāto: *Libar Viškiga Jazika*, Toronto 1997, 607 str.
Manji dio leksikografske građe za taj rječnik ekscerpiran je iz literature.
8. Fabijan Tomašić, Mihovil Lovrić (prir. Andrija Lovrić), Arhaična pučka predaja u "cakajšćini" brdskih sela na otoku Krku, *Čakavska rič* 1-2, Split 1997, str. 167-199. (Rječnik 187-198).
Natuknice u tom rječniku pripadaju vejskoj cakajšćini, ali nisu prikupljene na terenu od izvornih govornika nego su ekscerpirane iz objavljenih tekstova na temelju pučke predaje. Međutim, cakavske međunatkunice u tom rječniku, prema tvrdnji autora, predstavljaju leksičku građu preuzetu od izvornih govornika iz Baške i Jurandvora, također na otoku Krku.

frazema, uključeni su u analizu i ti rječnici, ukoliko sadrže frazeološku građu. Budući da za sada još nije objavljen rječnik jednog ili više izvornih čakavskih govora koji bi sadržavao isključivo frazemske natuknice, u ovom se radu rječnici izvornih čakavskih govora ponajprije dijele na one koji sadrže i na one koji ne sadrže frazeološku građu u pojedinim leksikografskim člancima. Od spomenutoga 61 rječnika, 42 sadrže, a 19 ih uopće ne sadrži takvu građu. Prema tome, otprilike trećina rječnika uopće ne sadrži frazeološku građu⁴, barem ne onu u užem smislu. Toj skupini uglavnom pripadaju manji rječnici i rječnici bez

⁴ Frazeološku građu ne sadrže sljedeći rječnici:

1. Pero Grgurić-Kasandrić: Riječi sakupljene na hvarskom otoku, *Slovinac* III, Dubrovnik 1880, str. 389-390.
2. S. Gastropelli: Nekoliko riječi u čakavštini, *Slovinac* III, Dubrovnik 1880, str. 86-89; *Slovinac* IV, Dubrovnik 1881, str. 417-418 i 436-438; *Slovinac* V, Dubrovnik 1882, str. 186-188.
3. Ambroz Haračić: *Prilog za narodnu botaničku nomenklaturu*, Zagreb 1894, 16 str.
4. Mate Tentor: Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso), *Archiv für slavische Philologie* 30, Berlin 1908, str. 146-204. (Rječnik 186-204).
5. Mate Hraste: Crtrice o bruškom dijalektu, *Južnoslovenski filolog* 6, Beograd 1926-27, str. 181-214. (Rječnik 210-214).
6. Miloš Moskovljević: Govor ostrva Korčule, *Srpski dijalektološki zbornik* XI, Beograd 1950, str. 153-223. (Rječnik na str. 222).
7. Ivan Brabec: Govori podunavskih Hrvata u Austriji, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, Zagreb 1966, str. 29-116. (Rječnik 114-116).
8. Robert Earl Whyte: *Komiški, a Čakavian Dialect, its Verbal Morphology with Texts and Concorded Glossary*, The University of Wisconsin, Ph.D. 1967, 340 str. (Rječnik 7-340).
9. Miloš Moskovljević: Govor ostrva Visa, *Issledovanija po serbohorvatskomu jeziku*, Moskva 1972, str. 105-137. (Rječnik 136-137).
10. Gerhard Neweklowsky: Ein Beitrag zum Čakavischen. Die kroatische Mundart von Eisenhüttl im südlichen Burgenland, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 16/2, Novi Sad 1973, str. 149-172. (Rječnik 166-170).
11. Već spomenuti rječnik govora Čembe G. Neweklowskoga iz g. 1974.
12. Gerhard Neweklowsky: *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Wien 1978, 376 str. (Rječnik 317-376).
13. Jasna Gačić: Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru (nastavak), *Čakavska rič* 2, Split 1979, str. 107-155.
14. Već spomenuti dodatni rječnik S. Težaka uz rad *Dokle je kaj prodro na čakavsko područje?* iz g. 1981.
15. Već spomenuti Filipijev rječnik ornitona iz g. 1994.
16. Ivan Pažanin: Narodni život i običaji u Vinišćima, *Vartal* 1-2/1996, 1-2/1997, str. 111-246 (Rječnik 225-245).
17. Sanja Vulić, Jela Maresić: Rječnik klimpuškoga govora, *Panonska ljetna knjiga* 1997, Güttenbach/Pinkovac 1997, str. 370-395.
18. Već spomenuti Tomašić-Lovrićev rječnik iz g. 1997.
19. Sanja Vulić, Bernardina Petrović, *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*, *Korabljica* 5, Zagreb 1999, 120 str. (Rječnik 70-108).

egzemplifikacija, a ovaj je rad temeljen na analizi 42 rječnika iz prve skupine, tj. rječnika koji sadržavaju leksikografske članke s frazemima⁵.

⁵ Frazeološku građu sadržavaju sljedeći rječnici:

1. Václav Vážný: O chorvátském "kajkavském" nářečí Horvatského Gróbu, u: Ant. Václavík: *Podunajská Dedina v Československu*, Bratislava 1925, str. 110-176. (Rječnik 155-171).
2. Već spomenuti rječnik V. Vážnoga iz g. 1927.
3. Attilio Craglietto: *Cenni sugli elementi italiani della parlate dei Croati dell' Istria*, Zara 1936. (Rječnik 24 str.).
4. Već spomenuti Ribarićev rječnik iz g. 1940.
5. Josip Hamm, Mate Hraste, Petar Guberina: Govor otoka Suska, *Hrvatski dijalektološki zbornik 1*, Zagreb 1956, str. 7-213. (Rječnik J. Hamma na str. 146-185).
6. Milan Moguš: Današnji senjski govor, *Senjski zbornik 2*, Senj 1966, str. 5-152. (Rječnik 115-146).
7. Božidar Finka, Slavko Pavešić: Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici, *Rasprave Instituta za jezik JAZU 1*, Zagreb 1968, str. 5-44. (Rječnik 21-41).
8. Božidar Finka, Antun Šojat: Govor otoka Žirja, *Rasprave Instituta za jezik JAZU 1*, Zagreb 1968, str. 121-220. (Rječnik 184-206).
9. Već spomenuti Finka-Šojatov karlovački rječnik iz g. 1973.
10. Blaž Jurišić: *Rječnik govora otoka Vrgade*, II dio, Zagreb 1973, 255 str.
11. Petar Šimunović: Oglad jezičnih osobina bračke čakavštine, *Narodna umjetnost 11-12*, Zagreb 1974/75, str. 497-517. (Rječnik 504-517).
12. Ivo Ferenc: Trpanjski dijalekt pred sto godina i danas, *Pelješki zbornik 1*, Zagreb 1976, str. 437-460. (Rječnik Frana Ference: str. 453-460).
13. Pavao Mardešić-Centin: Rječnik komiškoga govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik 4*, Zagreb 1977, str. 265-321.
14. Zvonimir Turina, Anton Šepić-Tomin: *Rječnik čakavskih izraza. Područje Bakarca i Škrljeva*, Rijeka 1977, 240 str.
15. Helene Koschat: *Die čakavishe Mundart von Baumgarten im Burgenland*, *Schriften der Balkankommission Linguistische Abteilung XXIV/2*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1978, 298 str. (Wörterverzeichnis 183-298).
16. Mate Hraste, Petar Šimunović: *Čakavisch-deutsches Lexikon*, Teil 1, Köln-Wien 1979, 1415 str.
17. Već spomenuti Kursarov šepurski rječnik iz g. 1979.
18. Već spomenuti Težakov rječnik iz g. 1979.
19. Već spomenuti Težakov ozaljski rječnik iz g. 1981.
20. Joško Božanić: Komiška ribarska epopeja, *Čakavska rič 1-2*, Split 1983, str. 83-180. (Rječnici. 142-178).
21. Jure Dulčić, Pere Dulčić: Rječnik bruškoga govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik 7*, sv. 2, Zagreb 1985, str. 373-747.
22. Hubrecht Peter Houtzagers: *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, *Studies in Slavic and General Linguistic*, vol. 5, Amsterdam 1985, 415 str. (Rječnik 202-407).
23. Već spomenuti rječnik E. Palkovits iz g. 1987.
24. Ante Bačić-Fratrić: *Rječnik blatskog govora hrvatskog jezika ka književni jezik rastumačen*, Blato 1988, 110 str.
25. Već spomenuti stinjački rječnik G. Neweklowskoga iz g. 1989.
26. Tonko Radišić: *Ričnik spliskog govora*, Santa Barbara (California) 1991, 90 str.

Na temelju leksikografske obradbe frazema, ta se 42 rječnika opet mogu podijeliti u dvije skupine:

a) na rječnike u kojima su frazemi sastavni dio strukture pojedinih leksikografskih članaka

b) na rječnike u kojima su frazemi zabilježeni u egzemplifikacijama ili rjeđe u prijevodnim semantizacijama pojedinih članaka.

U prvoj od tih skupina frazemske se natuknice unose u rječnike na različite načine, pa se, prema načinu uvrštavanja frazema, rječnici iz prve skupine svrstavaju u dvije podskupine.

a.a) U prvoj su podskupini rječnici u kojima su frazemi, kao idiomatski izrazi koji imaju značenje, u cjelini, čitavi uneseni u natuknicu, i to često bez posebne oznake da je navedena sintagma frazem. Na taj su način stukturirane natuknice u Radišićevu te u nardskom rječniku E. Bosits. Sljedeći su primjeri iz Radišićeva rječnika:

batiti brokve - smrzavati se

činit roge - biti nevjeran

činit mirakule - uveličavati.

Takvih primjera ima i u rječnicima u kojima su frazemi obrađeni i na različite druge načine, i to u Craglietovu, Moguševu, Kursarovu, Bačić-Fratrićevu, Milevojevu, u rječniku Lovre Vlahova te u Perušićevu čakavsko-kajkavskom rječniku, npr.

27. Joško Balaž: *Hrvatski dialekt u Devinskom Nuovom Selu*, Novo Selo-Bratislava 1991, 279 str.

28. Marijan Milevoj: *Gonan po nase. Rječnik labinskog govora*, Labin 1992, 370 str. (Rječnik 9-272).

29. Joško Božanić: *Rupa u željeznoj zavjesi III, Čakavska rič 2*, Split 1993, str. 45-92.

30. Već spomenuti Perušićev karlovačko-dugoreški rječnik iz g. 1993.

31. Marinko Perušić: *Rječnik čakavskoga narječja sela Mihaljevići kraj Oštarija, Čakavska rič 1*, Split 1993, str. 73-97.

32. Ankica Piasevoli: *Rječnik govora mjesta Sali*, Sali 1993, 455 str.

33. Već spomenuti Geić-Sladin trogirski rječnik iz g. 1994.

34. Već spomenuti nardski rječnik E. Bosits iz g. 1995.

35. Joško Božanić: *Iskustvo vremena komičkih ribara, Čakavska rič 1-2*, Split 1996, str. 7-92. (Rječnik 32-92).

36. Lovre Vlahov: *Dalmatinski pučki ričnik našega kraja*, Zagreb 1996, 220 str.

37. Sanja Vulić, Jela Maresić: *Mali rječnik tkonskoga govora, Filologija 26*, Zagreb 1996, str. 117-133.

38. Goran Filipi: *Betinska brodogradnja, Etimologijski rječnik pučkog nazivlja*, Šibenik 1997, 328 str.

39. Već spomenuti Rokijev viški rječnik iz g. 1997.

40. Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria, Studies in Slavic and General Linguistics*, Rodopi, Amsterdam - Atlanta, GA 1998, 608 str. (Rječnik 411-598).

41. Sanja Vulić, Jela Maresić: *Rječnik govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji, Panonska ljetna knjiga 1998*, Güttenbach/Pinkovac 1998, str. 496-527.

42. Već spomenuti neobjavljeni Maričićev kuklički rječnik.

u Bačić-Fratrićevu rječniku:

i bala i bošta = sve i sva; ovo ti je sve što imam

vijažati na tuje špale = voziti se na tuđi račun

ili u Milevojevu rječniku:

BATIT JUGO - jedriti protiv južnog vjetra "Si smo parkinjeni i **trudni**, oš smo **čilo nôć batili jugo**."

PAS NA MENTE - doći na um, sjetiti se, pasti ideja, upaliti se žaruljica "Kat son se **čapo** za žep da **plotin**, mi je **palo** na **mente** da mi je **takujin osto** va **druge halje**."

Uz neke natuknice toga tipa posebna odrednica upozorava da je riječ o frazemačkoj natuknici što će ilustrirati jedan primjer iz Moguševa te dva iz Milevojeva rječnika:

šēnpre ūna trālala, u frazi uvijek jedno isto

GRDO ME JE TOKALO - fraza; zlo me snašlo "Zoc je **jušto mene** tako **grdo tokalo**?"

HĪTIT SE VA DIŠKORŠ - fraza: ubaciti se u razgovor "Njemu se ni **teško** sa **saken hĭtit** va **diškorš**."

Prvi od Milevojevih primjera pokazuje da takve frazemačke natuknice nisu uvijek zabilježene u svom kanonskom obliku⁶.

a.b) Drugu podskupinu sačinjavaju rječnici u kojima je za natuknice izabrana jedna od sastavnih riječi u frazemu. Pritom su na sličan način leksikografski obrađeni frazemi sastavljeni od autosemantičkih riječi, te frazemi koji u sebi sadrže sinsemantičku riječ koja se pojavljuje isključivo u frazemu, i to redovito kao natuknica. Uz sinsemantike se obično navodi odrednica: samo u izreci, samo u frazi i sl., npr.

u susačkom rječniku:

kosŷna, f. u frazi: *puoć f kosŷne* (o mlijeku, zgrušati se);

u Moguševu rječniku:

fūga, u izrazu: *na fūgu i prēšu*, tj. na brzinu

šūša, u frazi: *šūša būša, makar tko*;

u Težakovu ozaljskom rječniku:

fūra, ž. - porcija, samo u frazi: *Dòbil buš fūru po túru*;

ili u Maričićevu kukljičkom rječniku:

něto pr. čisto; tal. netto; samo u izreci: reći komu što *ščeto i neto* (čisto i bistro, u brk).

U toj su rječničkoj podskupini leksikografski članci s frazemima najčešće obrađeni na način uobičajen u frazeološkim rječnicima. Ukoliko frazemi sadrže imenice, u natuknicu se unosi imenica koja prva po redu dolazi u frazemu. U tijelu se članka ponajprije navodi prijevodni ekvivalent natuknice. Frazem se kao cjelina bilježi poslije, antepoňiran svomu

⁶ U kanonskom obliku ta natuknica glasi *grdo tokati* (nekoga).

prijevodnomu ekvivalentu, npr. u Muguševu rječniku, ali ovaj put s autosemantičkom natuknicom:

kãlig, m. magla, u frazi: *bit u kaligu* - biti pijan.

Toj podskupini rječnika pripadaju obično opsežniji rječnici, ali među njima ima i manjih popratnih, kao što je npr. Težakov rječnik iz 1979. g. ili samostalnih, kao npr. novoselski rječnik S. Vulić i J. Maresić. Od srazmjerno većih rječnika valja npr. spomenuti rječnik V. Vážnog iz g. 1927., zatim Ribarićev, te Hammov popratni rječnik uz raspravu o susačkom govoru u suautorstvu s M. Hrastom i P. Guberinom, pa Jurišićev, zatim Hraste-Šimunovićev te među novijima Božanićev rječnik iz g. 1993. i orbanički rječnik J. Kalsbeek. Leksikografski članci tih rječnika najčešće su strukturirani kao u senjskom rječniku, tj. glava se članka sastoji od natuknice i popratnih joj morfoloških odrednica, a tijelo članka od prijevodnog ekvivalenta te od frazema i njegova prijevodnog ekvivalenta. Želeći izbjeći uvrštavanje jednog te istog frazema više puta u jednom te istom rječniku, ti autori najčešće primjenjuju formalni kriterij pri obradbi frazema, tj. ukoliko je više imenica, frazem se uvrštava u rječnički članak prve od tih imenica koja dolazi po abecednom redosljedju, ukoliko je samo jedna imenica uvrštava se u njezin članak, ako nema imenice uvrštava se u članak prvoga glagola itd. Taj je gramatički, odnosno formalni kriterij najpouzdanije slijediti, za razliku od npr. određivanja semantički dominantne riječi što se često vrlo proizvoljno utvrđuje. Tako se npr. u rječniku J. Kalsbeek frazemi s glagolskim značenjem obrađuju na više načina, neovisno o tom sadržavaju li imenicu ili ne, pa čak ponekad i neovisno o njihovu glagolskom značenju. Za ilustraciju navest ću jedan primjer frazema koji sadrži imenicu, a leksikografski je obrađen pod glagolskom natuknicom:

puštit verb pf 'let, leave'

dúšo puštit 'die'.

U takvim se slučajevima u tom rječniku za natuknicu biraju i druge vrste riječi, a cjeloviti frazemi uglavnom služe za egzemplifikacije. Navest ću po jedan takav primjer s imeničkom te jedan s pridjevskom natuknicom:

finta // *neka stoji tãmo za finto* 'let it stay there just for appearance's sake' // *se činĩ finta govorĩt talijãnski* 'she pretends to speak Italian'

liš adj msg 'smooth, level' // *ne pasãš lišo za tò* 'you won't away with that (without punishment)'

U tom je posljednjem primjeru natuknica pridjev, premda se u egzemplifikaciji rabi kao prilog.

U toj su drugoj podskupini frazemi ponekad strukturirani kao podnatuknice unutar leksičkih gnijezda. Tako npr. u Mardešićevu komiškom rječniku frazemske podnatuknice sadrže natukničku riječ. Posebno su svrstani frazemi s imeničkim, a posebno frazemi s glagolskim, odnosno s priložnim značenjem. Frazemi s glagolskim značenjem obrađeni su pod imeničkom natuknicom koja je njihov sastavni dio. Za sve su frazeme navedeni književni ekvivalenti, a nekima su zabilježene i egzemplifikacije. Mogu biti i povezani

uputnicom s nekom drugom natuknicom. Osim u Mardešićevu, frazemi su, kao podnatuknice unutar leksičkih gnijezda, ponekad zabilježeni u rječniku V. Vážnog iz g. 1927, zatim u Ribarićevu, u Jurišićevu, u Šimunovićevu bračkom, u Hraste-Šimunovićevu *Lexikonu*, u Težakovu ozaljskom rječniku, u bruškom rječniku Dulčićevih, u Houtzagersovu orlečkom, u rječniku E. Palkovits, u Rokijevu viškom te u rječniku J. Kalsbeek.

Slijedi primjer iz viškoga rječnika:

ãrija ~ 1. zrak, 2. napjev, 3. propuh, atmosfera;

ãrija de m̀ona ~ umišljenost, glupost;

ãrija de muškardin ~ prepotentna poza kicoša, gizdelina;

ãrija in k̀ulo ~ prepotentna smjelost, oholost;

butát u ãriju ~ prosuti (novac), potrošiti utaman: *Ma ca sì to k̀upil, to kako da si pineze butól u ãriju;*

cinìt ãriju ~ praviti se važnim: *Ma ku mì cinì ãriju;*

dizat u ãriju ~ pretjerano hvaliti koga, veličati: *Onì njèga d̀izu u ãriju;*

glèdat u ãriju ~ zuriti u prazno.

b) Nakon prikaza prve skupine rječnika koji sadrže frazeme, valja prikazati i drugu skupinu u kojoj frazemi nisu jedan od strukturalnih elemenata pojedinih leksikografskih članaka nego su obično zabilježeni u sklopu egzemplifikacija. U toj skupini prevladuje usporedbeni tip frazema, npr. u brinjskom, žirjanskom, karlovačkom, u Perušićevu rječniku govora sela Mihaljevići, u stinjačkom rječniku G. Neweklowskoga, u rječniku govora Hrvatskoga Groba V. Vážnog, u Milevojevju rječniku itd. Za ilustraciju slijedi jedan primjer iz rječnika govora Hrvatskoga Groba V. Vážnoga te po dva primjera iz Perušićeva i Milevojeva rječnika:

ponaglat, *ponaglam*, impf. "ponáhlat sa" *Kaj tako ponaglaš, kot švec na jarmak.*

nàdo - željezo (*težak kaj nàdo*)

vška - vještica (*leti kãj vška*)

BAKALOJ (**ven. bacalai**) - bakalar "Ku ne jiš, prit ćeš vonka suh koko bakaloj."

BAMBOLA (**tal. bambola**) - lutka "Tvoja je hći lepa koko jena bambola."

Valja ipak reći da se i drugi tipovi frazema pojavljuju kao egzemplifikacije, npr. u stinjačkom rječniku G. Neweklowskoga, u Balaževu novoselskom, zatim u tkonskom rječniku S. Vulić i J. Maresić, u labinskom rječniku M. Milevoja te u novoselskom rječniku S. Vulić i J. Maresić, a iznimno i u terminološkom čakavskom rječniku Gorana Filipija iz g. 1997. Sljedeći je primjer iz Milevojeva rječnika:

BARBIJER (**ven. barbier**) - brijач "Će bit da je naš sin zgubi inderic ot barbijera."

Ponekad su i usporedbeni frazemi obrađeni po formalnom kriteriju, npr. u Ferencinu trpanjskom rječniku:

ZUBJA - baklja (kaže se: *gori ko zubja*, kad netko ima visoku temperaturu).

Na temelju navedenog primjera, ali i inače, valja ipak istaći da je podjela na dvije osnovne skupine rječnika koji sadrže članke s frazeološkom građom samo uvjetna. Naime, između spomenute dvije skupine rječnika ne postoji oštro razgraničenje jer mnogi rječnici pripadaju objema skupinama, pa i podskupinama kao svojevrsni prijelazni tipovi. Tako npr. ima rječnika u kojima je većina frazema posebno leksikografski obrađena, ali se usporedbeni frazemi javljaju isključivo kao egzemplifikacije, npr. u bruškom rječniku Dulčićevih, u Radišićevu rječniku, u saljskom rječniku A. Piasevoli, u Perušićevu karlovačko-dugoreškome, u Milevojevom rječniku, u rječniku L. Vlahova te u kukljičkom rječniku T. Maričića. Slijedi po jedan primjer iz bruškoga, saljskog i Vlahovljeva te dva iz Perušićeva rječnika:

pitor, -tora m: *Goji se kako cvit u pitoru*.

bubrig, m. bubreg: "*ča mu fali, živi kako bubrig u loju*";

čagalj - *gleda ka čagalj*, reče se za noga ki oštro gleda;

sida - a m, prečka u kokošinju na kojoj stoje kokoši "*gnjizdi se ko kokoše na sidu*";

slakoper -a m cvrčak ("*mršav je ko slakoper*").

Na sličan način mogu u leksikografski članak biti uvršteni i ostali tipovi frazema. Tako npr. u Moguševu rječniku, u rječniku H. Koschat, u Težakovu ozaljskom, u rječniku Dulčićevih, u Bačićevu blatskom, u Perušićevu čakavsko-kajkavskom, u Geić-Sladinu trogirskom, u Božanićevu rječniku iz g. 1996., u tkonskom rječniku S. Vulić i J. Maresić, u Vlahovljevu te u Maričićevu rječniku, frazemi se ponekad navode kao egzemplifikacije natukničke riječi, sa ili bez posebnoga bilježenja njihova značenja, odnosno bez oznake da je riječ o frazemu. Za ilustraciju slijedi po jedan primjer iz ozaljskoga, blatskoga i trogirskoga te dva iz kukljičkoga rječnika:

družinče, hipok. - ukućanin. *Nima ni svinčeta ni družinčeta*.

petat: -ti = udariti, plesnuti zaušnicu, pljusk; ali i udariti nekog nogom u zadnjicu (guzicu), kao i pokazivati protivniku roge, Npr. *Petaj mu rog za sviću* = nadmudrio ga je.

izbrōjt, *izbrōjin* - l. biti dosadan u prigovaranju; ispsovati: "*Ka san se udrija izbrojija san sve zvizde*."

obisiti obisiš svr. objesiti *obisi je nos do poda*;

potrajati potrajaš svr. *potrajali su i dotu sv. Ane*.

U Moguševu su rječniku na taj način zabilježeni frazemi pod natuknicama *gresti i krmā: *Grē mu u krmū* (tj. sretan je), zatim pod natuknicom *sāv*, *svā*, *svě* neodr. zamj. *Namāzan je svīn māšćiman*, te pod natuknicom *špāda*: *Ně zna ni kōpe ni špāde* (prenes. u značenju: ništa ne zna) i sl.

Unatoč svim razlikama u strukturi članaka postojećih rječnika izvornih čakavskih govora što sadrže frazeološku građu, moguće je navesti osnovne značajke strukture takvih članaka koje bi svi rječnici toga tipa trebali sadržavati. Te su značajke sljedeće:

a) natuknica u svom polaznom obliku

6. Josip Jernej: O klasifikaciji frazema, *Filologija* 20-21, Zagreb 1992-1993, str. 191-197.

7. Wolfgang Kessler: Hraste, Mate - Petar Šimunović: Čakavisches-deutsches Lexikon. T.I. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Köln, Wien, Böhlau, Verlag 1979. LXS., 1416 Sp., 273. -DM. (Slavistische Forschungen. Bd. 25/1), *Südostforschungen*, sv. 29, 1980, str. 353-354.

8. Josip Lisac: Saljski rječnik, prikaz Rječnika govora mjesta Sali Ankice Piasevoli, *Republika* 9-10, Zagreb 1994, str. 254-256.

9. Josip Lisac: Novi dijalekatni rječnik, prikaz Rječnika čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja Marinka Perušića, *Republika* 3-4, Zagreb 1995, str. 204-205.

10. Josip Lisac: Znanstvena senzacija u viškom rječniku, prikaz Lîbra viškiga jâzika Andra Rokija Fortunatova, *Vjesnik*, 21. siječnja 1998, str. 17.

11. Josip Lisac: Nizozemka o žminjskoj čakavštini, prikaz knjige The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria Janneke Kalsbeek, *Vjesnik*, god. 60, br. 18390, Zagreb, 11. siječnja 1999, str. 10.

12. Josip Lisac: O orbaničkom govoru iz Amsterdama, *Vijenac*, god. 7. br. 128, Zagreb, 28. siječnja 1999, str. 23.

13. Josip Lisac: Dva čakavska rječnika, prikaz Rječnika klimpuškoga govora i Rječnika govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji Sanje Vulić i Jele Maresić, *Vijenac*, 25. veljače 1999, str. 11.

14. Josip Lisac: Dva čakavska rječnika, prikaz Rječnika klimpuškoga govora i Rječnika govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji Sanje Vulić i Jele Maresić, *Panonska ljetna knjiga* 1999, Güttenbach/Pinkovac 1999, str. 348.

15. Mijo Lončarić: Božidar Finka - Antun Šojat, Karlovački govor, "Hrvatski dijalektološki zbornik", Knjiga 3, Zagreb 1973, str. 77-150, *Suvremena lingvistika*, sv. 10, Zagreb 1974, str. 33-34.

16. Mijo Lončarić: Dva djela o jeziku gradišćanskih Hrvata, prikaz knjige Die čakavisches Mundart von Baumgarten im Burgenland Helene Koschat i Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete Gerharda Neweklowskoga, *Suvremena lingvistika* 21-22, Zagreb 1980-81, str. 76-77.

17. Iva Lukežić, Rječnik labinskog govora, prikaz rječnika Gonan po nase Marijana Milevoja, *Fluminensia*, god. 4, br. 2, Rijeka 1992, str. 116-119.

18. Josip Matešić: O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku, *Filologija* 8, Zagreb 1978, str. 211-217.

19. Josip Matešić: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1982, 808 str.

20. M. Matković, Ant. Vaclavík, Podunajska dâdina v Československu, Monografija. 1925. Nakladem Vydavatel'ského družstva v Bratislavě, *Južnoslovenski filolog*, knj. 5, Beograd 1925-1926, str. 314-316.

21. Antica Menac: O strukturi frazeologizma, *Jezičnik* 1, Zagreb 1970/71, str. 1-4.
22. Milan Moguš: *Čakavsko narječje*, Zagreb 1977, 104 str.
23. Milan Moguš: Nacrt za Rječnik čakavskoga narječja, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7, sv. 1, Zagreb 1985, str. 319-336.
24. Kenneth E. Naylor: Milan Moguš, Današnji senjski govor. Senj, Gradski muzej u Senju, 1966. 147 pp., *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, sv. 13, The Hague 1970, str. 202-205.
25. Milivoj Pavlović: Hamm J., Hraste M., Guberina P., Govor otoka Suska, Hrvatski dijalektološki zbornik 7-211, Zagreb 1956, *Južnoslovenski filolog*, sv. 22, Beograd 1957-58, str. 333-337.
26. Jan Petr: Čakavisches-deutsches Lexikon. Teil. I von Mate Hraste und Petar Šimunović. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Böhlau Verlag, Köln Wien 1979, s.LX + 1416 sloupou (708 s.), *Slavia* 49/1-2, 1980, str. 148-150.
27. Bernardina Petrović: Dva vrijedna prinosa čakavskoj leksikografiji, prikaz Rječnika klimpuškoga govora i Rječnika govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji Sanje Vulić i Jele Maresić, *Marulić*, god. XXXII, br. 3, Zagreb, svibanj - lipanj 1999, str. 624-626.
28. Peter Rehder: Mate Hraste, Petar Šimunović, Reinhold Olesch: Čakavisches - deutsches Lexikon, Teil I, Köln, Wien : Böhlau 1979, LXS., 1416 Sp. (Slavistische Forschungen. 25, I), *Die Welt der Slaven* 22, München 1981, str. 445-448.
29. Milan Rešetar, *Dr. Václav Vážný, Čakavské nářečí v slovenském Podunají*. (Sborník Filosofického fakulty university Komenského v Bratislavě, roč. v, č. 47/2). V Bratislavě 1927. 216 (121-336) str., *Slavia*, časopis pro slovanskou filologii, knj. 8, Prag 1929-1930, str. 374-383.
30. Mate Šimundić: Milan Moguš: Današnji senjski govor, *Zadarska revija* 2, Zadar 1968, str. 159-162.
31. Branka Tafra: Blaž Jurišić: Rječnik govora otoka Vrgade uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima, II dio, Rječnik, Zagreb 1973, *Suvremena lingvistika* 7-8, Zagreb 1973, str. 77.
32. Zlatko Vince: Obogaćena čakavska riječ, prikaz Čakavisches-deutsches Lexikona M. Hraste i P. Šimunovića, *Vjesnik*, Zagreb, 27. X. 1979, str. 10
33. Sanja Vulić: Studija o čakavskom govoru Orleca na otoku Cresu, prikaz knjige The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres H. P. Houtzagersa, *Čakavska rič* 1, Split 1991, str. 119-122.
34. Sanja Vulić: Tonko Radišić: Ričnik spliskog govora, Santa Barbara (California) 1991, 90 str., *Čakavska rič* 1, Split 1992, str. 91-93.
35. Sanja Vulić: O rječnicima izvornih čakavskih govora, u: *Rječnik i društvo*, Razred za filološke znanosti HAZU, Zagreb 1993, str. 383-387.
36. Sanja Vulić: Renesansa čakavštine u Slovačkoj, prikaz Hrvatskoga dijalekta u Devinskom Nuovom Selu Joška Balaza, *Čakavska rič* 2, Split 1993, str. 111-118.

37. Sanja Vulić: Iseljenički doprinos hrvatskoj leksikografiji, prikaz Ričnika spliskog govora Tonka Radišića, *Nova Matica* 1, Zagreb 1993, str. 26-27.

38. Sanja Vulić: Gerhard Newekowsky: Der kroatische Dialekt von Stinatz Wörterbuch, Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 25, 228 str., *Suvremena lingvistika* 38, Zagreb 1994, str. 81-83.

39. Sanja Vulić: Rječnik "našeg malog mista", prikaz Dalmatinskoga pučkoga ričnika našega kraja Lovre Vlahova, *Matica* 5, Zagreb 1998, str. 43.

IDIOMS IN DICTIONARIES OF ORIGINAL ČAKAVIAN SPEECHES

S u m m a r y

On the basis of the analysis of existing dictionaries of original Čakavian speeches, rules are set up concerning the most appropriate notation of idioms in the compilation of future dictionaries of this type.

I FRASEMI NEI VOCABOLARI DELLE PARLATE CIACAVE ORIGINALI

R i a s s u n t o

I vocabolari delle parlate originali sono un gruppo particolare di vocabolari dialettali che contengono materiale documentario lessicale raccolto sul terreno da parlatori autentici. Alcuni dei vocabolari esistenti delle parlate originali ciacave, ovvero delle parlate che appartengono all'idioma ciacavo, contengono documentazione frascologica, altri invece no. In questo saggio, dopo la segnalazione dei vocabolari che contengono simile materia, si analizza la struttura delle voci lessicografiche in cui sono inclusi frasemi e si espone il metodo personale d'approccio a questo problema.